Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/5 Spring 2014, p. 403-418, ANKARA-TURKEY

XVI. YÜZYILDA RAÇA NAHİYESİ*

*Shota BEKADZE***

ÖZET

Çalışmamızın amacı 30 Ağustos 1541 tarihinde "Budin Beylerbeyliği" adı altında Osmanlı coğrafyasına katılan topraklardan Sirem Sancağı'nın Raça Nahiyesi'nin XVI. yüzyıl sosyal ve ekonomik durumunun tespitini yapmak olmuştur. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre Raça Kalesi Sava ve Drin nehirlerinin birleştiği yerde olup 7 Müslüman, 4 Bulgar ve Sırp mahallelerinden ibaret idi. Buranın halkı din ve ırk farkı gözetmeksizin birlikte yaşamaktaydılar.

Raça Nahiyesi'nde 1 şehir, 3 köy, 7 mezra ve 4 mahalle yer almaktadır. Nahiyede toplam 197 hane bulunmakta ve nüfusun çoğu köylerde yaşamaktadır. Raça Nahiyesi'nde ağırlıklı olarak buğday, arpa, çavdar ve erzen üretimi yapılmaktadır. Ayrıca nahiyede koyunculuk, domuzculuk ve arıcılık da gelişmiştir.

Osmanlı ekonomisini oluşturan pazarlardan toplanan vergi miktarları kanunnameye göre tespit olunarak açıklanmıştır. Ayrıca Raça iskele ürünlerinden alınan gümrük ve balıkçılık vergileri de çalışmamızda belirtilmiştir. Toplam 240.495 akçe olan nahiye vergisinin 100. 000 akçesi Raça iskele ürünlerinin gümrük ve balıkçılıktan alınan vergiler idi. Bu da toplam verginin yaklaşık % 42 teşkil ediyordu

Tarımsal sanayinin en eski kolu olan değirmencilik de nahiyede çok gelişmiş durumdaydı. 41 adet su değirmenin hemen hepsi Sava nehri üzerinde kurulmuştu.

Raça Nahiyesi'nin ekonomik durumu Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri verilerine göre incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'nın Avrupa'daki ekonomik politikası sergilenmiş bulunmaktadır. Osmanlı'nın tüm coğrafyasında olduğu gibi Avrupa'da da Müslüman ve Gayrimüslim ayrımcılıkları gözükmemekteydi. Bu durumu ise, 600 yılı aşkın yaşayan Osmanlı adaletinin bir örneği şeklinde ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Budin Eyaleti, Sirem Sancağı, Raça Nahiyesi.

---

* **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

** Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Y.Lisans Öğrencisi, El-mek: ahiskali86@hotmail.com

RACHA REGION IN THE XVI CENTURY

ABSTRACT

The main purpose of our research is to identify the socio-economic situation of Sirem Sancak of Racha Province in the XVI century that was United to Otoman Empire and connected to the Budin beylerbey[1] on 30th August, 1541. According to Evliya Chelebi[2] the castle of Racha was situated in the place where the rivers-Sava and Drin connects to each other. The were 7 Muslim, Bulgarian and Serbian districts. The people were living friendly despite the differences of religion and nationality.

In the region of Racha of Sirem Sanjak there were: 1 city, 3 villages, 7 hamlets, 4 districts. There were totally 197 households and all of them were living in the villages. The main production in Racha region was: wheat, barley, rye, millet. Besides, piggy and sheep, apiculture was also developed in the region.

We identified the tax quantities that was collected from Ottoman Market according to the law. Additionally, in our study we identified the taxes taken from the customs and fishing in Racha pier. The total tax collected from the region was 240 495 akche, out of which 100 000 akche was collected from the production of fishing and customs in Racha pier. And this constituted about %42 of total tax.

Milling that was the oldest branch of agricultural industry was very developed there. Almost the all the water mill which totaly equalled 41, were built on the Sava river.

The economic situation of Racha Province was studied according to the Otoman State Recordings of Sirem Sanjak. So, in this research we showed the economic policy of Otoman State in Europe. As in every part of Otoman State, there was not seen any fact of discrimination between Muslim and Non-Muslim inhabitants in Europe. And this may be considered as the example of Otoman justice that lasted 600 years.

Key Words: Otoman State, Budın Provınce, Sırem Sanjak, Racha Regıon.

Giriş

Tuna Nehri kıyısında yer alan Budin Eyaleti 30 Ağustos 1541 tarihinde Anadolu Beylerbeyi Ramazan oğlu Uzun Süleyman Paşa'nın beylerbeyliğe tayin olunması ile kuruldu (Bilge, 2000: 39). Budin Eyaleti'ne bağlı Sirem, Belgrad'ın batısında olup Tuna ve Sava nehirleri arasında yerleşmektedir. Sirem Sancağı İlok, Nemçi, Varadin ve Dimitrofça kazalarından ibaret olup 16 nahiyeyi içine almaktadır. Sirem, Budin Eyaleti teşkil olunmadan önce Bosna Sancakbeyi Yahya Paşazade tarafından 1521'de fethedilmiş ve Öşek Sancağı'na bağlanmıştı. Daha sonralar ise Budin Eyaleti'nin sancağı olmuştu (Bilge, 2000: 55). Sirem Sancağı'nın nahiyeleri şunlardır: İlok, Morovit, Gırgurofçi, Vılkovar, Varadin, Çerevit, İslankamen, İrig, Dimitrofça, Kupinik, Zemun,

[1]Beylerbey is the title used for the highest rank in the hierarchy of provincial administrators in Otoman State
[2]Turkish traveler who travelled all the Otoman State teritory.

Nemçi, Podgoriye, İvanikova, Posaviya ve Raça **(**Bruce&McGowan, 1983). Raça Nahiyesi, başta merkez Raça olmakla Varoş-i Raça, Pudrofçi, Opoyofçi, Hamzova köylerinden ve Balaçka ve Ugratinçi tarlalarından, Odvoraç, Braçevçi, Golgovaç, Kukuyevaç, Bratinçi, Dayinçi, Brod mezralarından teşkil olunmuştur **(**Bruce&McGowan, 1983). Varoş-i Raça'ya bağlı, müslim ve gayrimüslimlerin ortak tasarrufunda olan Balaçka tarlasının ve Pudrofçi, Opoyefçi, Hamzova köylerinin tam tahrir dökümü verilmiş, Braçevçi ve Brod mezralarının ise yalnız vergi miktarı gösterilmiştir. Gologovaç, Kukuyevaç, Bratinçi ve Dayinçi mezralarının verileri hakkında ise her hangi bir bilgi verilmemiştir.

Çalışmamızın önemi Osmanlı coğrafyası sınırları içerisinde olan Budin Eyaleti Sirem Sancağı Nemçi Kazası Raça Nahiyesi'nin sosyal-ekonomik durumunu Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri ışığında vermektir. Çalışmamıza kaynaklık eden "Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri" araştırmacılara göre 1566/74 ve 1566-69 tarihli olduğu düşünülmekte İstanbul'da Baş Vekalet Arşivlerinde, Tahrir Defterleri Fihristi içinde 549 No'lu kitaptır (Bruce&McGovwan: 1983: xviii-xix). Bu tahrir defteri bilgilerine dayalı yapılan inceleme daha sonraki yıllarda adı geçen bölgenin ekonomik bakımdan nasıl değiştiğini belirlemekte önemi olacaktır. Buna göre konumuza başlamadan önce Raça Nahiyesi'nin tüm vergi kalemlerini ve miktarlarını tablo 1'de vermeyi uygun bulduk **(**Bruce&McGowan, 1983).

Tablo 1: Raça Nahiyesi'nden Alınan Vergiler ve Miktarı (Bruce&McGowan, 1983: 511-518).

No	Vergi Kalemleri	Nefer	Kile	Kıymeti, akçe
1	Bive	7		42
2	Hınta		751	10.514
3	Şa'ir ve çavdar		473	2.838
4	Erzen (mısır)		737	5.159
5	Resm-i giyah ve bostan ve hime			2.364
6	Öşr-i besatin-i Müslümanan			520
7	Adet-i ağnam			4.750
8	Resm-i ağıl			950
9	Öşr-i küvvare			2.355
10	Öşr-i keten ve kendir			755
11	Öşr-i mercimek, grah, bakla, şalgam			505
12	Öşr-i kelem			804
13	Öşr-i biber ve piyaz			895
14	Öşr-i meyve			295
15	Resm-i arus-i Müslümanan ma gebran			180
16	Resm-i polaçina			510
17	Resm-ifiçı			695
18	Resm-i tapu			179
19	Asiyab- nehr-i Sava			2.150
20	Bid'at-i hanazır			1.175
21	Resm-i bojit			525
22	Resm-i pelit der sınır-i m			550
23	Bad-i hava			785
24	Alef		35	140

25	Resm-i arus			302
26	Resm-i çift			22
27	Mahsul-i monopoliya			5.000
28	Mahsul-i iskele-i Raçama gümrük ve öşr-i mahi			100.000
29	Mahsul-i bac-i siyah ma ihtisap ve ihzariye-i Raça			25.000
30	Mahsul-i iskele-i nehr-i Bosut			15.166
31	Mahsul-i a.resm-i dönüm-i bağat-i Müslümanan-i kasaba-i Raça			56
32	Zemin-i kenise, resm-i tapu			160
33	Resm-i tapu a.yed-i ahali-i m, nakit			1.200
34	Resm-i pelit-i kaza-i Nemçi ve nahiye-i Morovit ve furuşka ve guna ez havas-i hümayün			15.000
35	Golha kaza-i Nemçi ve nahiye-i Morovit gayr ez havas-i hümayün			8.000
36	Nısf-ı bad-i hava-i erbab-timar-i liva-i Sirem, gayr ez timarha-i serbest			30.000
37	Mezraa-i Braçevçi nezd-e varoş-i Raça			194
38	Resm-i pelit der hudud-i karye-i m			300
39	Resm-i geçit-i m.der nehr-i Bosut			460
	Toplam			240.495

1. Kanun-i Hukuk ve Rüsum-i Raya-i Liva-i Sirem

Osmanlı fethettiği yerlerde halkı korumak ve onun huzurunu, yaşantısını güvence altına almak için "Yasa Kitabı"nı içeren kanunnâmeler düzenliyordu. Bu kanunnâmeler idari, mali, cezai ve her türlü sahaları içermekte olup memleketin intizamı açısından önemi büyük olmuştur. Bu sebeptendir ki, Osmanlı fethettiği yerlerde zaman kaybetmeden o bölgenin tahririni yaptırırdı ve bundan sonra da "Kanunnâme" çıkarırdı. Çıkarılan kanunlarda adalet ön planda olurdu. Çünkü halk adaletsiz olamazdı. Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde verilen "Kanun-i Hukuk ve Rüsum-i Raya-i Liva-i Sirem" (Bruce&McGowan, 1983: 1-6). Kanunnamesi'nde İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi Budin Eyaleti Sirem Sancağı'nın da zirai ekonominin hukuki ve mali esasları belirlenmişti.

2. Raça Nahiyesi'nin Coğrafi Taksimatı ve Sınırları

XVI. yüzyılda Osmanlı idaresine geçen Raça Nahiyesi Budin Eyaleti Sirem Sancağı'nın en küçük nahiyesidir. Bu nahiyede 15 coğrafi birimin ismi geçmekte olup 1 şehir, 3 köy, 7 mezra ve 4 mahalleyi içine almaktadır (Bruce&McGowan, 1983: 511-518).Raça Nahiyesi'nde tahrir dökümü verilmiş yerlerde toplam 197 hane bulunmakta ve bunun 92 hanesi müslüm, 105 hanesi ise gayrimüslimlerden ibaret idi. Ayrıca nahiyede 7 bive ve 1 kinez kayıt altına alınmıştır. Nüfusun çoğu köylerde yaşamaktaydı.

Raça Nahiyesi'nin sınır komşuları kuzey'den Morovit Nahiyesi, güney'den Zvornik Sancağı, kuzey ve doğu'dan ise Gırgurofçi ve Dimitrofça nahiyeleridir.

3. Evliya Çelebi'nin Gözüyle Raça

Nahiye merkezi olan Raça Kalesi eski yerleşim birimi olmakla 37 haneden ibarettir. Müslüm ve gayrimüslimler ayrı mahallelerde yaşıyorlardı. Bu kale hakkında en iyi bilgilere Evliya

Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde verilmektedir. O, Raça Kalesi'ni şöyle anlatmaktadır: "Raça Kalesi: Sırp krallarından Koca-Matiş Banın babasının yapısıdır. Maktul-İbrahim Paşa fethidir. Şimdi Sirem Sancağı beyinin voyvodası hakimdir. Yüzeli akçe payesiyle ala kazadır. Kalenin yeri ve şekilleri: Sava nehri kenarında düz bir yerdeki tepe üzerinde üçgen şeklinde tuğla yapılı bir kaledir. Drin ve Sava nehirleri birleşerek bu kaleyi harap ettikleri için Sava nehri kenarında bir kulesi kalmıştır. Bu kulenin dizdarı ve hisar eri yoktur. Sava ve Dirin nehirlerinin birbirine karıştığı yerde yedi adet müslüman mahallesi, dört Bulgar ve Sırp mahallesi vardır. Beş yüzeli adet altlı üstlü evleri vardır. Yolları hep tahtadan yapılmıştır. Şehir dışarısında kış günleri çamur deryasıdır. Beş mihrabdır, beşinde de Cuma namazı kılınır. İki yerde medresesi, üç adet çocuk mektebi vardır. Bir hamamı varsa da küçüktür. Şehir içinde üç adet ağaç köprüsü vardır. Dirin ve Sava nehirleri taşınca şehrin bütün bahçelerini su kaplar. Onun için ağaç köprüler yapmışlardır. Yetmiş dükkanı vardır. Beyaz ekmeği, bal suyu, eriği, elması, dünyayı tutmuştur. Üzümü mayhoştur. Ahalisi ticaretle geçinirler. Ekserisi gemicidir. Ayanı serhadli elbisesi giyer. Sofra sahibi, garip dostu adamlardır. Hile bilmezler (Zillioğlu, 1984: 702-703).

4. Köy, Mezra, Mahalle ve Zeminler

Nahiyeleri teşkil eden ve tahrir defterlerinde "karye" olarak bilinen köyler, tüm çalışmaları tarım ve hayvancılık ve belli bir sınırları olan yerleşim birimleridir (İnalcık, 1987: XXVIII). Raça Nahiyesi'nin Pudrofçi, Opoyofçi ve Hamzova adlı üç köyü vardır. Bunlardan en büyüğü 92 haneyle Hamzova köyüdür.

Mezra Arapça kelime olup ekime elverişli tarla ve en küçük yerleşim birimidir (TDK (Türkçe Sözlük, 1988: 1556). Mezraların ahalisi dağılan eski yerleşim birimi olduğunu bildiren açıklamaları her mezraya ait etmek doğru değildir. Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde Brod mezrası ile ilgili "Karye-mezbure rayası ziraat ve hıraset ederler (Bruce&McGowan, 1983: 517)" şeklindeki kayıt Brod mezrasında nüfusun olduğunu açıkça bildirmektedir. Nahiyenin mezraları şunlardır: Balaçka, Braçevçi, Gologovaç, Kukuyevaç, Bratinçi, Dayinçi ve Brod.

Mahalle Arapça kelime olup bir şehrin, kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardır (Yegin vd, 2006: 566). Defterde Raça Nahiyesi'nde şu mahallelerin ismi geçmektedir: Mahalle-i Pervane b.Süleyman, Mahalle-i Veli-subaşı, Mahalle-i Şadi b.Yunus, Mahalle-i Beyjaniye.

Tahrir defterlerinde tarlaların da ismi kayıtlıdır. Bazen zeminlerin tam tahrir dökümü verilmektedir. Raça Nahiyesi'ndeki müslüm ve gayrimüslimlerin kullandıkları Balaçka tarlası tahrir dökümü verilmiş zeminlerdendir **(**Bruce&McGowan, 1983: 571). Raça Nahiyesi'nde ismi geçen tarlalar şunlardır: Zemin-i hane ma bahçe-i Kurt b.Yahya a. merdan–kale-Raça, Zemin-i Balakça, Ugratinçi.

5. Raça Nahiyesi'nin Nüfusu

Osmanlı toplumunda en önemli kesim halk, yani "reaya" idi. Reaya ekonomi hayatı sırtında taşıyan, vergi vermekle yükümlü olan, devletin tüm hizmetlerinin, savaş giderlerinin, yöneticilerin masraflarını karşılayan bir sınıf idi. Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri çok titizlikle hazırlansa da nüfus hakkında tam bilgi verilmemektedir. Ama vergi ödeyecek yaşa gelenlerin isimleri yazılmış ve onların her biri günümüzde hane olarak kabul edilmektedir. Nüfus hesaplamalarında araştırmacılar genel olarak Ömer Lütfü Barkan'ın kabul ettiği "5" katsayısı ile çarparak toplam nüfusu bulmaktalar (Karadeniz, 1994: 55). Ama Sirem Sancağı'nda bu rakamı 1 fazla olarak kabul etmekteler **(**Bruce&McGowan, 1983: xxx). Gayrimüslimlerde hanenin "6" kişiden oluştuğunu araştırmacı Abdülkadir Gül de savunmaktadır (Gül, 2009: 1036). Ancak bu rakamı Kafkasya gayrimüslimleri için az bulmaktayız. Osmanlı sonrası Kafkasya'da yapılan resmi nüfus sayımlarına göre (Zisserman, 1870: 1-34; SSDZK, 1893) nüfus ortalamasını "8" kişi olarak kabul etmekteyiz

(Bekadze, 2014: 9). Buna rağmen, elimizde Budin Eyaleti'ne ait daha sonralar yapılmış her hangi bir nüfus kaydı olmadığından bu bölge için yaklaşık nüfusu bulmakta "6" rakamını kullanabiliriz.

5.1. Şehir Nüfusu

Nahiye merkezi olan Raça'da 37 hane gözükmektedir. 37 haneyi 6 katsayı ile çarptığımızda nüfusu 222 kişi olarak buluyoruz. Bu rakam bile kent nüfusu için yetersizdir. Çünkü tahrir defterlerinde kadı, asker, idari yöneticiler kayda alınmamaktalar. Kesin sayısı bilinmeyen yukarıdaki zümreler için nüfusun % 15'i kadar sayı eklenmektedir (Emecen, 1989: 57). Sayısı bilinmeyenleri de % 15 daha eklersek Raça'nın kent nüfusunun 255 kişi olduğunu bulabiliriz.

5.2. Kırsal Nüfus

Kırsal nüfus köy, mezra ve mahallelerdeki hane reislerinin sayımını yine 6 katsayı ile çarparak köy nüfusunu bulabiliyoruz. Tahrir Defteri'nde Raça Nahiyesi'nde toplam 197 hane olduğundan bundan Raça şehir hane sayısı olan 37 haneyi düştüğümüzde köylerde 160 hane olduğunu buluyoruz. Bunu da 6 katsayı ile çarptığımızda kırsal nüfusun yaklaşık sayısının 160 x 6 = 960 olduğunu buluyoruz.

Nahiye'nin toplam nüfusu 255 + 960 = 1215 kişiye uygun gelmektedir.

Nüfus konusunda şunu belirtmek istiyorum ki, Raça Nahiyesi'nin Braçevçi ve Brod mezralarında, Raça bağlarından toplam 2.250 akça elde edilse de bilinmeyen sebeplerden bunların zıraatini yapanın kimler olduğu bilinmemektedir. Bu durumda nahiye nüfusunun 1215 kişiden fazla olduğunu düşünmekteyiz.

6. Raça Nahiyesi'nde Üretimi Yapılan Tarım, Bağ Ürünleri ve Onlardan Alınan Vergiler

XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde olduğu gibi Budin Eyaleti'nde de zırai ekonominin temelini tarım ve hayvancılık teşkil etmekte idi. Bu durum Sirem Sancağı'nın Raça Nahiyesi'nde de aynen görülmektedir. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, Raça Nahiyesi'nden tahrir dökümü verilen köylerden toplanan 45.429 akçenin 28.725 akçesi tarım ürünlerinden ve hayvancılıktan alınan vergiler teşkil etmekte idi. Bu da toplanan verginin % 63'i kadardır. Nahiye'den tarım ürünlerinden alınan vergi hınta (buğday), şa'ir (arpa) ve çavdar, erzen adı altında kaydolunmuştur.

Hınta (buğday) Raça Nahiyesi'nde ekimi yapılan tarım ürünlerinin başında geliyor. Tahrir defterinde "hınta" olarak ismi geçen buğdayın vergisi 751 kile ve tahrir kıymeti 10.514 akçe idi. Buğdayın bir kilesinin kıymeti 14 akçe idi. Bu durumda 1 kg budayın fiyatı 0,55 akçeye denk gelmektedir.

Şa'ir ve çavdar ürünlerinin vergisi başka vilayetlerden (mesela Gürcistan Vilayeti'nden) farklı olarak birlikte verilmiştir. Raça Nahiyesi'nde vergisi 473 kile olan arpa ve çavdarın tahrir kıymeti 2.838 akçe idi. Bunların 1 kilesinin fiyatı 6 akçe olup 1 kg 0,23 akçeye denk gelmektedir.

Erzen, nahiyenin tüm köylerinde ekilen mısırdır. Bunun toplam vergisi 737 kile olup tahrir kıymeti 5.159 akçeyi bulmaktadır. Resm-i erzen başlığı ile verilen bu verginin 1 kilesinin fiyatı 7 akçedir. Bu durumda 1 kg erzenin fiyatı 0,27 akçe oluyor.

Ekonomisi tarıma dayalı olan "Osmanlı Devleti'nde hububat ürünlerinin vergilendirilmesi sıkı denetim altına alınmıştır. Bu denetim, özellikle büyük şehirlerin ve ordunun iaşesinin sağlanması için gerekliydi" (Ertürk, 2011: 524-525).

Tarım ürünlerinden olan mercimek, bezeliye, bakla ve turp nahiyenin tüm köylerinde yetiştirilmekte olup öşr-ü 505 akçedir.

Raça Nahiyesi halkı ektikleri lahana, biber ve soğan için de vergi vermekle mükellef idiler. Nahiyenin tüm köylerinde ekilen bu ürünlerin vergi miktarı lahanadan 804 akçe, biber ve soğandan da 895 akçe alınıp toplamı 1.699 akçeyi bulmakta idi.

Resm-i fıçı ve monopoliya bağcılık Raça Nahiyesi'nin önemli tarım alanlarından idi. Nahiyenin tüm köylerinde üzüm yetiştirilmekte idi. Yetiştirilen üzümden şıra alınmaktaydı. Şıra Budin ve Ahıska gibi ortadoks eyaletlerde şarap anlamında kullanılmakta olup (Bekadze, 2014: 14) tarihi 8000 yıl öncesine dayanmaktadır (Bekadze, 2013: 13). Resm-i fıçı adı altında şıra vergisi olarak 695 akçe alınmakta idi. Şarapla ilgili diğer bir vergi çeşidi mahsül-ü monopoliyadır. Bunun miktarı 5000 akçe idi. Monopoliya halkın şaraplarının mühürlenip 70 gün saklanması olup, devletin şırası satılıp bitene kadar bekletilmesi idi. Ondan sonra halkın şırasının satışına müsaide ediliyordu (Bruce&McGowan, 1983: 1).

Raça Nahiyesi'nde Müslüman kesimin bahçeler öşr-ü de vergi sisteminde mevcut idi. "Öşr-i besatin-i müslümanan" adı altında alınan verginin miktarı 520 akçe idi. Öşr-i meyvenin miktarı ise 295 akçeyi buluyordu.

7. Raça Nahiyesi'nde Hayvancılık ve Onlarla İlgili Diğer Vergiler. Arıcılık

XVI. yüzyılda önemli gelir kaynaklarından biri de hayvancılık idi. Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde "Adet-i ağnam" adı ile kaydolunan koyunculuk hayvancılıkta ilk sırada yer almaktaydı. Koyun ve keçilerden alınan "adet-i ağnam" vergisi merkezi hazineye, tımarlı bölgelerde ise dirlik sahibine aitti (Ünal, 2007: 642). Bu vergi Nisan ayında (Bruce&McGowan, 1983: 3) toplanıyordu. Çünkü bu aylarda koyunlar yavrulardı. Sirem Sancağı Vergi Kanunu'nda iki koyuna bir akçe (Bruce&McGowan, 1983: 3) alınması kanunlaştırılmıştı. Raça Nahiyesi'nden toplam 4.750 akçe ağnam vergisi alınıyordu. İki koyuna bir akçe alındığına göre bu nahiyede toplam 9.500 küçükbaş hayvan vardı. Bu da o demektir ki, her hane ortalama 48 koyuna sahip idi. Küçükbaş hayvancılıkla hem mukim halk, hem de göçebeler uğraşıyordu. En fazla koyunu olan yer Raça'ya bağlı Balaçka idi. Balakça 2.500 ağnam vergisi ile nahiyede ön sırada idi.

Ağıl küçük baş hayvan sürülerinin gecelediği etrafı çevrili yerdir. Bu yerde bir yıl duran hayvanlardan alınan vergiye de resm-i ağıl denirdi. Vergi kanununa göre arazi sahibi resm-i ağıl adı altında on koyundan bir akçe, yüz koyundan 10 akçe (Bruce&McGowan, 1983: 3) alıyordu. Bu nahiyenin tüm köylerinden resm-i ağıl adı altında 680 akçe toplanıyordu.

Alef adı altında toplanan verginin miktarı 35 akçe idi.

Hayvancılıkla ilgili diğer bir vergi de bid'at-i hanazır adıyla defterde kayıt olunan domuz vergisidir. Bölge halkının bir kısmı gayrimüslim olduğundan domuzculuk burada yaygın idi. Tahrir dökümü verilen tüm köylerde domuz yetiştirilmekte idi. Raça Nahiyesi'nden toplam 1.175 akçe domuz vergisi alınıyordu. İki domuza bir akçe alındığına göre Raça Nahiyesi'nde 587 domuz olduğu bilinmektedir.

Diğer bir domuz vergisi de resm-i bojittir. Bu vergi gayrimüslimlerin domuzu boğazlamalarına göre alınırdı. Sirem nahiyesi vergi kanununa göre boğazlanan her domuz için ikişer akçe (Bruce&McGowan, 1983: 2) alınmakta idi.

Domuzla ilgili bir diğer vergi de resm-i pelittir. Defterde kanun gereği olarak bazı dağlar resm-i pelit şeklinde kayıt olunmuştur. O dağların pelitinde geceleyen her domuz için birer akçe resm-i pelit alınması kanunlaştırılmıştı (Bruce&McGowan, 1983: 4). Nahiyeden tahrir dökümü yapılan köylerden yılda 550 akçe resm-i pelit toplanmaktaydı.

Resm-i giyah otlak öşrüne bedel olarak her haneden 8 akçe, kavun karpuz ektikleri bostan öşrüne de bedel olarak ikişer akçe alınmaktadır. Ayrıca her haneden birer araba odun veya resm-i hime diye beşer akçe verginin ödenmesi kanunda belirlenmişti **(**Bruce&McGowan, 1983: 2).

Defterde resm-i küvvare olarak vergi çeşidinin bulunması bu bölgede arıcılığın olması ve balcılık yapıldığını göstermektedir. Arıcılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Arıların ürettiği bal, içinde olan vitaminlerle insanlar için tarih boyunca şifa niteliğinde olmuştur. Arıcılık kutsal sayılan bir meslek olmuş, arı ve arı ürünlerine bütün dinlerde itibar edilmiştir. Hatta Kur'an'da da bu konuya dikkat çekilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 16. Suresi Nahl Suresinin 68, 69. Ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır: "Rabb'in bal arısına şöyle ilham verdi: Dağlardan, ağaçlardan ve kuracakları köşklerden göz göz evler edin. Onların karınlarından çeşitli renklerde bir içecek çıkar, onda insanlara şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünecek bir topluluk için bir ders ve ibret vardır" (Elmalılı, 2012: 273).

Raça Nahiyesi'nin coğrafi konumu arıcılık için çok uygun idi. Bu yüzden nahiyenin tüm köyünde arıcılık yapılmaktaydı. Bu nahiyede on kovandan bir kovan, beş kovandan yarım kovan alınır. Beşten az olduğunda bir kovandan ikişer akçe alınırdı. Bu vergi Raça Nahiyesi'nde harman vakti alınırdı. Kovan vergisi bulunduğu yere aitti. Kovan bal edecek zamanda kimin toprağında olursa öşrün yarısı toprak sahibinin, diğer yarısı da reaya sahibinin olurdu (Bruce&McGowan, 1983: 2). Raça Nahiyesi'nden toplam 2.355 akçe resm-i küvvare alınmakta idi.

8. Öşr-i keten ve Kendir

Raça Nahiye'sinde üretilen keten ve kenevir için öşr-i keten ve kendir adı altında vergi alınmakta idi. Ketenin adı Osmanlının çoğu bölgelerinde zeğrek olarak geçmektedir. Onun tohumunun %40-55'i yağ içermektedir. Bu yağ "Bezir yağı" olarak da bilinmektedir. Yağı alındıktan sonra geri kalan atığı hayvan yemi olarak da kullanılmakta idi. Buna Hint keneviri de denir. Raça Nahiyesinden toplanan keten ve kendir öşrünün miktarı 755 akçe idi.

9. Raça Nahiyesi'nde Şahsa Bağlı Vergiler

Nahiye birimlerinin tahrir dökümlerinde resm-i filori vergisi kayıtlı olmasa da her haneden yetmişer akçe alınması kanunda belirtilmişti **(**Bruce&McGowan, 1983: 1).

Bive vergisi dul kadınlardan kişi başına altışar akçe alınmakta idi. Raça Nahiyesi'nde yedi dul kadından 42 akçe vergi alınıyordu.

Bad-i hava giderlerinin bir kısmını sancakbeyi alır, bir kısmını da tımar sahibi sipahi aldığı için bazen nısf-ı bad-ı hava olarak da kaydedilmiştir. Raça Nahiyesi'nin Pudrofçi köyünden bad-i havanın yarısı, diğer köylerden ise tümü alınmakta idi. Tahriri yapılan köylerden toplam 785 akçe bad-i hava vergisi alınmakta idi.

Nısf-ı bad-i hava-i erbab-i tımar-liva-i Sirem adı altında Raça Nahiyesi'nden 30.000 akçe vergi alınmakta idi **(**Bruce&McGowan, 1983: 518).

Raça Nahiyesi tahrir dökümünde müslüm ve gayrimüslimler arus vergisi bazen birlikte bazen de ayrı olarak kayıt altına alınmıştı. Arus resmi zemin-i Balaçka'da "resm-i arus-i Müslüman ma gebran", diğer köylerde ise resm-i arus şeklinde kayıt olunmuştur.

Sirem sancağı reaya hukuk ve vergi kanunu gereğince bakire kızlardan altmışar akçe, dul kadınlardan otuz akçe, fakir dul kadınlardan yarım vergi alınması uygun görülmüştü (Bruce, 1983: 3). Bakire kızın gelin vergisi babası kimin vergi mükellefi ise ona verilirdi. Dul hanımlar kimin toprağında yaşıyorsa vergisini ona veriyordu. Ama dul kadınlarda ise nikah kimin timarında olursa resm-i gerdek ona ödeniyordu **(**Bruce&McGowan, 1983: 3). Bu nahiyeden toplam 482 akçe arus resmi alınmakta idi.

Resm-i geçit-i m. der nehr-i Bosut adı altında Bosut nehrinden geçen her hane için 5 akçe alınıyordu. Hamzova köyünde 92 hane olduğundan geçit resminin miktarı 460 akçe olmuştu.

Resm-i kenise (kilise), resm-i tapu adı altında Opoyofçi köyünden 60, Hamzova köyünden ise kilise vergisi olarak 100 akçe alınıyordu **(**Bruce&McGowan, 1983: 517). Kilse vergisinin toplamı 160 akçe idi.

Resm-i çift kanun gereğince mart ayında alınmakta idi **(**Bruce&McGowan, 1983: 1).Tam çifti olan müslimlerden 22 akçe alınırdı. Tam çift olmayanlardan resm-i bennak olarak vergi alınıyordu. Hamzova köyünden 22 akçe bennak vergisi alınmakta idi **(**Bruce&McGowan, 1983: 517).

10. Resm-i Polaçina ve Tapu

Resm-i Polaçina Osmanlı hakimiyetinde olan Anadolu ve Kafkasya vilayetlerinde Resm-i deştbani olarak bilinmektedir. Polaçina koruyan, kır bekçisi anlamına gelmektedir. Kanun gereğince ekine giren hayvanlar için şu cezalar belirlenmişti;

1. Öküz, at ve katır için davar başına sahibine beşer ağaç vurulur ve beşer akçe ödenir ,

2. İnek girerse sahibine dört ağaç vurulur ve dört akçe ceza ödenir,

3. Dana ve buzağı girerse sahibine davar başına bir ağaç vurulur ve bir akçe ceza alınır,

4. Koyun girerse sahibine, iki koyuna bir ağaç vurulur ve 1 akçe para cezası alınırdı ((Bruce&McGowan, 1983: 4).Tahrir dökümü verilmiş olan tüm coğrafi birimlerde Polaçina, yani kır bekçisi vergisi alınmakta idi. Raça Nahiyesi'nde bu verginin miktarı 510 akçe idi.

Resm-i tapu vergisi köy ve mezralarda yapılan evler için üzerinde olan toprağın öşrünü karşılamak amacıyla alınmakta idi. Bu da toprağın değerine göre alınıyordu. Nahiyeden tapu vergisi olarak 179 akçe toplanmakta idi.

11. Raça Nahiyesi'nde Küçük İşletmeler

Raça Nahiyesi'nde küçük işletmecilik çok gelişmişti. Özellikle su değirmenleri çok yaygındı. Değirmenlerin hemen hepsi Sava nehri üzerinde idi. Balaçka 550 akçe vergisiyle 11 değirmene, Hamzova köyü ise 1500 akçe vergsiyle ile 30 değirmene sahip idi. Ayrıca Hamazova köyünde Asiyab-i kebe adı altında 100 akçelik vergiye sahip 4 değirmen vardı (Bruce, 1983: 517). Su ile çalışan değirmenler defterde Asiyab olarak kayıt altına alınmıştır. Pehlevi dilinde "asya" değirmen, "ab" su demektir (Sami, 2011:36). Sava nehri düzenli aktığından buradaki değirmenler yıl boyu çalışmaktaydılar. Nahiyeden toplanan değirmen vergisinin 2.150 akçe olarak kayıt altına alınmıştır.

12. İskele, Gümrük ve Balık

Sirem Sancağı tahrir defterinde iskele, gümrük ve balık resim ve öşrü "mahsul-i iskele-Raça ma gümrük ve öşr-i mahi" ve "mahsul-i iskele-i nehr-i Bosut" adı altında vergilendirilmiştir. Nahiyenin 242.495 akçe olan toplam vergi miktarının 115.166 akçesi, yani% 47,5'i iskele, gümrük ve balık vergilerinden ibaret idi.

13. Raça Nahiyesi'nde Ticaret Hayatı ve Pazar Gelirleri

Osmanlı toplumunun ekonomik bünyesini oluşturan iki önemli unsur bulunmaktadır: Pazarlar ve panayırlar.

"Pazarlar daha ziyâde bâzı köyleriyle kasaba ve kalelerde kurulmakta olup, hemen bir günlük mesafede bulunan ahalinin kolayca ulaşabilip şahsî ihtiyaçlarını karşılarken umumiyetle ziraî mahsüllerini arz edebilecekleri mahalli merkezler idi" (Şen, 1996: 143).

Aşıkpaşazade Tarihi'ne göre Osman Gazi; "Her kim pazarda satış yapıp para kazanırsa bunun iki akçesini versin, satamazsa hiçbir şey vermesin ve bu kuralı kim bozarsa Tanrı da onun dinini ve dünyasını bozsun" fermanıyla Osmanlı topraklarında ilk Pazar vergisini uygulamaya başlamıştır (http://www.gib.gov.tr/index.php?id=103). Bu durum daha sonralarda da devam etmiş olup kanunnamelerde özel hükümler halinde belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde pazarda alınıp satılan her çeşit maldan, kesilen hayvanlardan bac-ı siyah adı altında vergi alınmaktaydı (Bruce&McGowan, 1983: 5).

XVI. yüzyıl Raça Nahiyesi ve aynı zamanda Sirem Sancağı ve Budin Eyâleti'nin kentlerindeki ticaret hayatı ile ilgili en sağlam ve orijinal bilgileri II. Selim Devri (29.09.1566-21.12.1574) "Kanun-i Hukuk ve Rüsum-i Râya-i Liva-i Sirem" Kanunnâmesi'nde bulabilmekteyiz. Adı geçen kanunnamede "Kanun-i bac-i siyah" adı altında sancak kent ve kasabalarında satılan ve satılmaya gelen mallar ve onlardan alınan vergiler hakkında bilgi verilmektedir. Bu kanunnamelere göre;

1. Pazara gelen buğday, un, pirinç, bal, peynir, balık, sabun, çizme ve papuçun at yükünden ikişer, araba yükünden dörder akçe,

2. Arpa, alef, çavdar, darı, çıra yükünden birer akçe,

3. Bir araba tuzdan sekiz akçe,

4. Sade yağ ve zeytin yağının at yükünden dörder akçe,

5. Fıçı ile pazara gelen şıradan fıçı başına on beşer akçe,

6. Satın alan kimse kendisi de satarsa on iki akçe,

7. Şehirden dışarıya giden şıranın her fıçısından dörder akçe,

8. Dışarıdan şehre koyun ve keçi gelip satıldığında satandan ikisine bir akçe,

9. Satın alan kasap koyun ve keçiyi boğazlayıp sattıkta ikisine bir akçe,

10. Satılan sığır için hem satandan, hem de boğazlayıp satan kasaptan iki akçe,

12. Sağılmak için pazarda inek satılırsa hem satandan, hem de alandan ikişer akçe,

14. Pazarda esir ve at satılsa alandan ve satandan ikişer akçe,

15. Kiriş, mertek, tahta ve sair yapı ağaçları pazarda satıldığında her arabasından ikişer akçe,

16. Dışarıdan kuru üzüm, incir, ve gayri kantar davarı gelse alandan ve satandan birer akçe,

17. Bakkal satın aldıklarını yine kantar ile satarsa alandan ve satandan birer akçe,

19. Pazarda domuz satılsa alandan ve satandan birer akçe bac alınması kanunla belirlenmişti (Bruce&McGowan, 1983: 5-6).

Pazarda;

1. Koyun, keçi ve sığırı satın alanlar kendilerine yemek için alırlarsa,

2. Me'kûlat cinsi pazara götürülmeyip köylerde ve satanların evlerinde satılırsa,

3. Bakkal satın aldıklarını terazi ile beşer onar akçe satarsa ,

4. Köylerden kadınlar arkalarında ve başlarında getirdikleri tavuk, peynir, süt, yoğurt, meyve gibilerden kanun gereğince bac alınmaz (Bruce&McGowan, 1983: 5-6). Ayrıca bu

durumlarda vergi alınmasına teşebbüs gösterenler hakkında da ceza isteniliyordu (Kazıcı, 2005: 169-170).

Osmanlı Devleti'nin her yerinde olduğu gibi Sirem Sancağı'nın Raça nahiyesinde de hem alıcı, hem de üretici her zaman korunmaya çalışılmıştır. Bu yüzden üreticinin pazarda sattığı ürünler eşit miktarda fiyatlandırılırdı. Pazardaki her bir ürün devlet tarafından belirlenirdi. Böylece hem satıcılar bir biriyle rekabete girmiyordu, hem de alıcı fazla fiyat ödemeden gerektiği ürünü alabiliyordu. Buna uyulmadığı takdirde kanunname gereğince belirli cezalar uygulanmaktaydı.

Pazar gelirleri içerisine alınan para cezalarını da eklemek olur. Defterde bu cezalar "mahsul-i bac-i siyah ma ihtisap ve ihzariye-i Raça" adı altında vergilendirilmiştir. Bunun da miktarı 25.000 akçedir (Bruce&McGowan, 1983: 513).

14. Raça Nahiyesi'nin Coğrafi Birimlerinden Alınan Vergiler

1. Hamazova köyüne bağlı Brod mezrası ahaliden tapu vergisi olarak nakit 1200 akçe, öşr olarak da 2000 alınmakta olup toplam vergi miktarı 3200 akçedir.

2. Nemçi kazasından pelit resmi ve Morovit Nahiyesi'nden armut ve ayvadan alınan vergi miktarı 15000 akçedir.

3. Nemçi kazasına bağlı Gölha ve Morovit Nahiyesi'nden 8000 akçe alınıyordu.

15. Raça Nahiyesi'nde Bazı Ürünlerin Satış Fiyatları

"Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri"nde, buğday, arpa, çavdar vs. gibi ürünlerin belli bir narh üzerinden akçe olarak değeri verildiğine göre Raça Nahiyesi'ndeki bazı ürünlerin fiyatlarını tespit edebilmekteyiz. Bu fiyatlar tahrir yapıldığı zaman belirleniyor ve padişahın onayından sonra kesinlik kazanıyordu. Tahrir emînleri fiyatı belirlerken ürünün önceki üç yıllık ortalamasını akçe olarak belirlemekte ve bölge kadısından aldıkları mahallî narhı gösteren hüccetleri de ekleyip, merkeze padişahın onayına göndermekteydiler. Belirlenen fiyatlar padişah onayladıktan sonra kesinleşir (Barkan 1941: 40) ve tahrir defterlerine kaydolunurdu.

XVI. yüzyıl Raça Nahiyesi bazı ürünlerin fiyatları tahrir defteri verilerine göre tespit edilerek tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Raça Nahiyesi'ndeki Bazı Ürünlerin Satış Fiyatları (Bruce&McGowan, 1983: 511-518).

Ürünün çeşitleri	Kile	Kıymeti, akçe	kg	Kıymeti, akçe
Hınta/Buğday/	1	14	1	0,55
Şair/Arpa/ ve Çavdar	1	6	1	0,23
Erzen/Darı/	1	7	1	0,27

Sonuç

Çalışma sonucunda, Raça'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Osmanlı idari taksimatına göre yönetildiği anlaşılmıştır. Raça Nahiyesi başta merkez Raça olmakla Varoş-i Raça, Pudrofçi, Opoyofçi, Hamzova karyelerinden, Odvoraç, Braçevçi, Golgovaç, Kukuyevaç, Bratinçi, Dayinçi, Brod mezralarından ve Balaçka, Ugratinçi tarlalarından oluşmuştur.

Raça Nahiyesi'nde müslüm ve gayrimüslimlerin bir arada yaşaması önemli hususlardandır. Nahiyede en fazla nüfus Hamzova karyesindedir. Karyedeki hane sayısı 92'dir.

Raça Nahiyesi'nin ekonomik özelliklerinde en dikkat çekici husus, nahiyenin en büyük vergi gelirinin Raça iskelesi ürünlerinden alınan gümrük ve balıkçılık vergilerinden oluşmasıdır.

Ayrıca bad-i hava ve pazar vergilerinin de bu nahiyede önemli olduğu tahrir kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Son olarak şunu belirtmek istiyorum ki, Osmanlı coğrafyasındaki ülkelerde Osmanlı hakimiyeti devri genelde hep tek taraflı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Oysaki Osmanlı hakimiyeti adaletle idare olunuyordu ve bu adalet Osmanlıyı 600 yıldan fazla yaşatmasına neden olmuştur. Slovak tarihçisi Matunak'ın "Oğova ismindeki köy halkı Avusturya'ya tabi oldukları devirde her zaman ormanlara kaçıyorlardı ve şimdi (yani Osmanlı hakimiyetini kabul ettiklerinden sonra) devamlı olarak evlerinde rahat oturuyorlardı. Evvela devamlı olarak silah ve tüfeklerle gezmişlerdi, şimdi ise sopa ile gezmeye çıkabilirlerdi" sözleri Osmanlı adaletinin güzel bir tasviri idi (Bilge, 2000)

Sirem Sancağı 178 sene Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Bu kadar uzun sürede Osmanlı kültürü Avrupa'nın tarihine belirli izler bırakmıştır. Bu yüzden Avrupa'da Osmanlı hakimiyeti yıllarını araştırmak, tanımak, bilmek ve öğrenmek hem Türkiye için, hem de Avrupa tarihçiliği için önem taşımaktadır.

Çalışmamızda Adı Geçen Kelimeler Sözlüğü

Adet: Resim (Parlatır, 2011: 43), vergi.

Akçe: Osmanlılarda para birimidir. Orhan Bey zamanında bakır, Osman Bey zamanında gümüş ve Fatih Döneminde altın akçe basılmıştır.

Alef: Yem (Parlatır, 2011: 75).

Asiyab: Pehlevi kökenli olup su değirmeni anlamına gelmektedir (Sami, 2011: 36). Asiyab iki kelimeden müteşekkildir. Asiya değirmen (Sami, 2011: 36) ve "ab" ise "su" (Sami, 2011: 22) demektir.

Bac-ı Siyah: Kent ve kasaba pazarlarında satılan ve satılmaya gelen mallar ve onlardan alınan vergiler

Bad-i heva: Bad-i Heva havadan gelen, yani nereden geldiği belli olmayan bir vergidir. Tahrir Defteri'nde ayrıca ismi geçen resm-i tapu ve deştbani vergisi de bad-i heva vergilerindendir.

Bive: Dul kadın.

Bojik: Sirem sancağı'nda kullanılan bojik veya bujik kelimesi domuz selhanesi, kasaphanesi anlamına gelmektedir (Çağatay, 1947: 493)

Defter: Osmanlı bürokrasisinde çeşitli kayıtların tutulması için kullanılan evrakın bir araya getirilmiş şekli (Yılmaz, 2010: 127).

Defter-i Mufassal: Arazi tahrirlerinin en ayrıntılı şekilde gösteren defter (Yılmaz, 2010: 127).

Erzen: Darı (mısır) (Parlatır, 2011: 412) ve pirinç (Ayyıldız, 1991: 145) anlamlarında kullanılmaktadır.

Eyalet: Valiler tarafından yönetilen (Parlatır, 2011: 427) ve bir çeşit bağımsızlığı olan büyük il.

Fıçı: Yunanca bir kelime olup "1. bir araya getirilerek çemberlerle tutturulmuş ensiz tahtalardan yapılan, yuvarlak, karnı şişkin ve altı üstü düz kap, 2. bir fıçının alabildiği ölçü" (TDK: 1998: 777).

Grah: Bezelye.

Guna: Ayva, ayva ağacı.

Hasıl: Gelir. Tahrir defterlerinde şehir, köy ve diğer birimlerden elde edilen gelirlerin toplamı (Yılmaz, 2010: 228).

Hınta: Buğday demektir (Parlatır, 2011: 628). Miktarı kile olarak belirlenerek karşısında da tahrir fiyatı yazılmıştır. Buğdayın kilesi 12 akçe idi.

İhtisap: Damga, tartı, ölçü, panayır ve pazar resmi adı ile alınan vergi ile hile yapan esnaftan alınan para cezaları (Yılmaz, 2010: 274).

İhzariye: Birinin mahkemeye çağrılması için yazılan yazı, aleyhine açılan dâvayla ilgili getirilen şahıslardan, gönderilen mübaşir veya muhzirin masrafı karşılığı olarak tahsil edilen para (Yılmaz, 2010: 274). İhzariyeye mübaşir ve muhzirin at ve araba masrafından başka yemek, içmek gibi özel masrafları da ilave edilirdi.

Karye: Köy (Parlatır, 2011: 852).

Kelem: Lahana, kapuska (Parlatır, 2011: 877).

Kenise: Kilise.

Kile: Keyl Arapça. Hububat ölçmeye mahsus ölçü, ölçek, kile (Sami, 2011: 942). İstanbul kilesi 25, 659 kg'dır (Yılmaz, 2010: 350).

Furuşka: Armut, armut ağacı.

Mahalle: Bir yerleşim biriminin bölündüğü her bir kısım (Parlatır, 2011: 991).

Mezra: Ekim yapılacak arazi veya tarla (Parlatır, 2011: 1086).

Monopolia: Tekel.

Mufassal: İdari taksimata göre düzenlenen, nüfus, üretime ve vergilere dair bilgiler ihtiva eden ayrıntılı (Parlatır, 2011) tahrir defteri (icmal).

Nahiye: Bölge (Parlatır, 2011: 1252). Kazadan küçük, köyden büyük belde.

Öşür: Toprak ürünlerinden alınan onda bir vergi.

Pelit: Meşe ağacının meyvesi, palamut (TDK: 1998: 1787).

Piyaz: Soğan.

Polaçina: Anadolu ve Kafkasya eyaletlerinde kullanılan "deştbani"nin karşılığı. Bunun da anlamı "Kır bekçisi"dir.

Reaya: Bir hükümdarın idaresi altında vergi veren halk için kullanılan bir deyimdir.

Resim: Arapça bir kelimedir. Birçok manasından başka "vergi" yerinde de kullanılır (Parlatır, 2011: 1403). Bu manasıyla o, devlet adına herhangi bir maldan tahsil edilen vergi demektir. Çoğulu "rüsûm" gelir. Bunun da çoğulu "rusûmât"tır.

Resm-i adet-i ağnam: Osmanlılarda küçük hayvan yetiştiricilerden alınan vergidir. Buna resm-i ganem, adet-i ağnam da denirdi (Yılmaz, 2010: 16). "Kanun-i Hukuk ve Rüsum-i Râya-i Liva-i Sirem" göre resm-i ağnam iki koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştur ki bu da abril (Nisan) ayında alınması uygun görülmüştür (Bruce&McGowan, 1983: 3).

*Resm-i arus:*Bad-i Heva vergilerinden olan resm-i arus düğün veya gerdekte gelinin bakire, dul ve gayrimüslim olmasına göre 60, 30, 15 akçe olarak değişik miktarlarda alınan vergi idi (Yılmaz, 2010: 37). Sirem Sancağı'nda kanun gereğince cihazlı kızdan altmış akçe, avrattan 30 akçe, fakire avrattan ise nısıf resim alınırdı (Bruce&McGowan, 1983: 3).

Resm-i filori: Hızır İlyas gününde her haneden ilk olarak 60 akçeve 974 senesinde yeni fermanla 10 akçe daha artırılarak 70 akçe olan haraç (Bruce&McGowan, 1983: 1).

Resm-i hınzır: Hınzır Arapçadan gelmiş olup domuz demektir. Çoğulu hanazırdır (Parlatır, 2011: 628). Sirem Sancağı'nda iki hanazıra bir akçe alınırdı (Bruce&McGowan, 1983: 2).

Resm-i hime ve giyah: Odun ve saman (kuru ot) vergisi.

Resm-i küvvare: Küvvare petek (Parlatır, 2011: 952) anlamında olup halk arasında arı kovanı (TDK, II., 1998: 1797) anlamındadır. Kanunnamelerde buna kovan resmi de denir.

Resm-i tapu: Devlet arazisi üzerine yapılan binalardan, koru ve harman yerinden alınan vergi (Parlatır, 2011: 1404). Büyüklük ve toprağın verimlilik derecesine 50, 40, 30 veya 20 akçe alınırdı (Yılmaz, 2010: 543).

Deştbani: Farsça bir kelime olup "deşt" kelimesi otlak veya mera anlamına gelmektedir. Deştban otlakları koruyan, kır bekçisi demektir. Ceraim-i hayvanat denilen bu resim, herhangi bir şahsın atı veya sığırı başkasının ekinine girip zarar verdiği takdirde, hayvan sahibinden alınırdı. Gürcistan Kanunnamesi'nde yazıldığına göre bir kişinin sığır veya atı birisinin ekinine girerse "zararlar tazmin ettirildikten sonra davar sahibine beş değnek vurulup davar başına beş akçe cerime alınması" (Akgündüz, 1994: 581) emir olunmuştu.

Şa'ir: Arpa (Sami, 2011: 31).

Şalgam: Turpgillerden olup, kökleri sebze olarak yenilir.

Şıra: Şıra (şarap) üretimi Ahıska Bölgesi'nde çok eskiden yapılmakta idi. Şıra üzümden alınır.Şıranın ölçü birimi ‘‘men”dir. Bir men şıra sekiz akçedir.

Tahrir Defteri: Osmanlı Devleti'nde fethedilen yerlerde uygulanacak idari teşkilat ve sistem çerçevesinde, tayin olunan heyetler marifetiyle nüfus, arazi ve emlakın tespit ve kaydedilmesi işlemine **tahrir,** bu bilgilerin kaydedildiği deftere de **tapu tahrir** defteri denirdi.

Varoş: Şehir, kasaba.

Zeğrek: Buna keten vergisi de denir. Arapça kettan olarak adlandırılan bu bitki küçük tohumları ve lifleri ile iplik yapılarak dayanıklı dokuma işlerinde kullanılmaktadır. İlk Çağ'da pamuktan sonra kullanılan ham maddedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKGÜNDÜZ AHMET (1994). ***Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri,*** 7//II. Kitap. II. Selim Devri Kanunnâmeleri, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

BRUCE, W. Mc. GOWAN, Ph. D. (1983). ***Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri,*** Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara.

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR (2012). ***Bilgisayar Hat'lı 5'li Kur'an-ı Kerim ve Meali,*** Aktif Dağıtım Yay. İstanbul

EMECEN, FİRİDUN (1989). ***XVI. Asırda Manisa Kazası,*** TTK Yayınları, Ankara.

İNALCIK, HALİL (1987). ***Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid",*** TTK Yayınları, Ankara.

KAZICI, ZİYA (2005), ***Osmanlı'da Vergi Sistemi,*** Bilge Yayıncılık, İstanbul.

SSDZK (1893). ***Svod statistiçeskih dannıh o naselenii Zakavkazskogo kraya, izvleçennıh iz posemrynıh spiskov 1886 g***. Tipografi İ. Martirosyantsa, Tiflis.

ŞEN, ÖMER (1996), ***Osmanlı Panayırları (18.-19. Yüzyıl),*** Eren Yay., İstanbul.

ZİLLİOĞLU, MEHMET EVLİYA ÇELEBİ (1984). ***Evliya Çelebi Seyahatnamesi,*** Üçdal Neşriyat, İstanbul

ZİSSERMAN, KARL LVOVİÇ (1870). ***Sbornik materialov dlya opisaniya Tiflisskoy gubernii***, İzdavaemıy pri kanselyari Tiflisskogo gubernatora. Dubelir Basımevi, Tiflis.

Sözlükler

AYYILDIZ, EROL (1991). ***Türkçe-Arapça, Arapça-Türkçe Cep Lûgati,*** 8. Baskı, Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. İstanbul.

PARLATIR, İSMAİL (2011), ***Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,*** Yargı Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

SAMİ, ŞEMSEDDİN (2011), ***Kamus-i Türki (Latin Harfleriyle),*** İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

TDK (1998). ***TÜRKÇE SÖZLÜK,*** I-II. TDK Yayınları, 9. Baskı, Ankara.

YEĞİN ABDULLAH, BADILLI ABDÜLKADİR, HEKİMOĞLU İSMAİL, ÇALIM İBRAHİM (2006). ***Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Luğat,*** Sebat Basım Yayım Dağıtım Hiz. LTD. ŞTİ., İstanbul.

YILMAZ FEHMİ (2010). ***Osmanlı Tarih Sözlüğü,*** Gökkubbe, İstanbul.

Makaleler

BARKAN, ÖMER LÜTFİ (1941), "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,*** **II/I.** s. 40.

BEKADZE, SHOTA (2013). "1595 Yılında Çıldır Eyaleti Ahıska Sancağı'nın Otskhe Nahiyesi / The Otskhe Region of Ahiska Sanjaki of Childir Province in 1595", ***TURKISH STUDIES - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*** or Turkic Volume 8/11 Fall 2013, p. 81-98, Ankara-TURKEY

BEKADZE, SHOTA (2014). "XVI. Yüzyılda Ahıska Sancağı'nın Aspinza Nahiyesi'nde Sosyal ve Ekonomik Yaşam", ***Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN: 1694-528X*** İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızıstan, Jel Kod: M-Y...ID: 70 K:92, s. 1-20.

BİLGE, SADIK MÜFİT (2000). "Macaristan'da Osmanlı Hakimeyitinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", ***OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),*** Sayı: 11, Sayfa: 33-81), Ankara.

ÇAĞATAY, NEŞ'ET (1947). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", ***Atatürk Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD), Cilt 5, Sayı: 5,*** s. 483-511.

ERTÜRK, VOLKAN (2011). "XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Ziaraî Yapı ve Köylülerin Geçim Durumları Hakkında Bir Değerlendirme: Akiehir Örneği/An Evaluation of Agricultural Structure and Peasants Subsistence in the XVI. Century Anatolia: Akşehir Case", **TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-**,Volume 6/4 Fall 2011, www.turkishstudies.net, p. 523-537.

GÜL, ABDÜLKADİR (2009). "XVI. Yüzyılda Antakya Kazası'nın Demografik Yapısı / The Demographic Structure of Antioch Town in XVI. Century", ***TURKISH STUDIES - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic-,*** (Prof. Dr. Hamza Zülfikar Armağanı), Volume 4/3 Spring 2009, www.turkishstudies.net, p. 1024-1066.

KARADENİZ, HASAN BASRİ (Aralık 1994), "XVI.Yüzyılın Başlarında Ergani Sancağ'nda Yerleşme ve Nüfus". ***Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,*** S. 93. İstanbul.

TAŞKIN, ÜNAL (2007). "1540 (H.947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Ziraî Gelirlerin Mukayeseli Tahlili", ***Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,*** Volume 2/2 Fall 2013, p. 632-653, Ankara-TURKEY

Elektronik Kaynaklar

"GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞININ TARİHİ GELİŞİMİ, http://www.gib.gov.tr/index.php?id=103 (Erişim Tarihi: 24.01.2014).